

Anarâškielâ kukkodâhnubástusâi jienâdâhhistorjást: kyehtstaavvâlsiih nomineh

**Sámegiela ja sámi girjjalašvuodá dutkan- ja
bagadansymposia 14.–16.11.2018 Oulus**

Tuomas Koukkari
15.11.2018

Laidiittâs

- Jienâduvâi kukkodâhnubástuseh láá uáli tehálâš almoon anarâškielâst, om. kyeht-staavvâlsij nominij oovtâlovo nom. vs. gen./akk.: *nommâ* : *noomâ*.
- Almoon algâpuáttim vuáđusämikielâst.

Vuáđusämikielâ tile

- Konsonantkuávdáš (1. ja 2. staavvâl vokaliij koskâsiih konsonanteh):
 - Uáneeh: ohtâ konsonant: **t_ɔ/e* ‘tullâ’
 - Kukke: kyehti konsonant maŋâluvâi (geminaat teikkâ konsonantkuálus):
**ēnnē* ‘enni’, *leŋst e* ‘lostâ’
- Vokaleh juáhásii uáneháid já kuhhiid:
västideijeht **e* **ɔ* **i* **u* já **ā* **ē* **ē* **ō* **ō*.

Vuáđusämikielâ maadâtiijpah

- Lagercrantz (1925)
- Tijppâ sorjo vuosmuu staavvâl vokaal já konsonantkuávdáá kukkoduuvâst.
 - A. Uánehis vookaal, kuhes konsonantkuávdáš, om. **l̥est̥e* 'lostâ'
 - B. Uánehis vookaal, uánehis konsonantkuávdáš, om. **t̥ɔ̯l̥e* 'tullâ'
 - C. Kuhes vookaal, kuhes konsonantkuávdáš, om. **ēnnē* 'enni'
 - D. Kuhes vookaal, uánehis konsonantkuávdáš, om. **mōr̥e* 'muorâ'

Täsimolsom šoddâm

- Vaarâ jo arâdis muddoost tábáhtum konsonantkuávdáá kuhostem, jis nubbe staavvâl lii lamaš áávus.
- Ubâstavâlin taat nubástus ij lah tábáhtum.
- Kyehtstaavvâlsiih nomineh: ol. nominativist 2. staavvâl áávus, eres sajehaamijn távjá uubâs → molsom haamij kooskâst.

**l̥est̥e* [l̥ɛ̀st̥ɛ] : **l̥est̥en* [l̥ɛ̀st̥ɛn]

‘lostâ’ : ‘loostâ’

**t̥ol̥e* [t̥ol̥ɛ] : **t̥ol̥en* [t̥ol̥ɛn]

‘tullâ’ : ‘tuulâ’

**ēnnē* [eaɲnē] : **ēnnēn* [eaɲnēn]

‘enni’ : ‘eeni’

**mōre* [muor̥ɛ] : **mōren* [muor̥ɛn]

‘muorâ’ : ‘muorâ’

Täsimolsom fonemaatistum

- Vuáđusämikielâ täsimolsom tuše allofoonlâš almoon.
- Maŋeláá maan̄gah kiäččuseh láá uánánâm tâi páaccám ollásávt meddâl, kuás täsimolsom jieš lii šoddâm merhâšumijd sierrejeijee tovâldâhhân.
- Kukkodâhnubástusij lasseen lii motomijn tábáhtusâin šoddâm meiddei konsonant kvaliteet nubástus (om. AnK *ákk*u : *ááhu*), mut ij täst taan ohtâvuodâst eenâb.

Tááláá AnK konsonantij kukkodâh

- Táválumos analyys mielâ kulmâ tâäsi:
 - I: uánehis konsonant, om. *pino*
 - II: pelikuhes konsonant teikkâ uánehis konsonantkuálus, om. *piño*, *a'lme*
 - III: geminaat teikkâ kuhes konsonantkuálus, om. *pinnoon*, *al'me*
- Spiekâstâh: čuojâtem ovtâskâsklusiileh, -affrikaatah já frikativeh jienâduvvojeu uánehin, mut láá II tâäsi konsonanteh.

AnK konsonantij täsimolsom

- Táválávt kievrâs tääsi lii juo-uv III tâi II já hiäjus västideijeht II tâi I:

III : II *alme* : *a'lme* (VSK *ɛlmē* [ɛlmē] : **ɛlmēn* [ɛlmēn])

II : I *muorâ* : *muorâ* (VSK *mōrɛ* [muorɛ] : *mōrɛn* [muorɛn])

→ Anarâškielâ konsonantij täsimolsom historjâlii ovdánem váldu-njuolgâdus: ***III tääsi västid vuáđusämikielâ kuhes konsonantkuávdáá kievrâs tääsi, I tääsi uánehis konsonantkuávdáá hiäjus tääsi, já II tääsi juo-uv kuhes konsonantkuávdáá hiäjus tääsi teikkâ uánehis konsonantkuávdáá kievrâs tääsi.***

Tááláá AnK vokaliij kukkodâh

- Ko konsonantkuávdáš uánnán, vuosmuu staavvâl vookaal kukko, *jis* nube stavâlist lii *historjálávt uánehis vookaal*.
 - â, i, u

lostâ : loostâ vs. *alme : alme*

Vokâlij kukkoduv tuávváš

- Vuáđusämikielâst kyehtistaavvâlsijn saaniijn máhđuliih nube staavvâl vokaleh láá lamaš **e*, **ē* ja **ō*.
- Anarâškielâst **e*:st lii ain šoddâm â: *leste* > *lostâ*, *mōre* > *muorâ*.
- **ē* ja **ō* láá muttum västideijeht uánehis *i*:n já *u*:n, jis vuosmuu stavâlist lii lamaš kuhes vookaal:
**ēnnē* > *enni*, **āldō* > *áldu*.
- Mudoï **ē*:st ja **ō*:st šaddeh *e* já *o*; jienâduvvojuh iänáážin pelikukken: **mōnē* > *mane*, **mēñō* > *mano*.

Olesovdánem VSK maadâtiijpâ miel

A. Uánehis vookaal, kuhes konsonantkuávdáš, om. **l̥est e'lostâ*

- VSK kuhes konsonantkuávdáš → täsimolsom III : II
- 1. staavvâl vookaal kukko, jis 2. staavvâl vookaal lii lamaš uáneeh (VSK **e* > AnK *â*)
- e já o jienâduvvoje uánehin III tääsi konsonant maajeeld, mudoi pelikuheh

**l̥est̥e* [l̥èst̥e] : **l̥est̥en* [l̥est̥en] > *lostâ* : *loostâ*

**e̯lm̥ē* [e̯l̥m̥ē] : **e̯lm̥ēn* [e̯l̥m̥ēn] > *a'l'me* : *a'l'me*

Olesovdánem VSK maadâtiijpâ miel

B. Uánehis vookaal, uánehis konsonantkuávdáš, om. **tɔlɛ* ‘tullâ’

- VSK uánehis konsonantkuávdáš → täsimolsom váldu-njuolgâdus miel II : I
 - MUT: Kyevti uánehis vookaal kooskâst II tääsi lii muttum III:n.
 - **Taan tiijpâst â-madduin lii spiekâstâhlâš täsimolsom III : I!**
- e já o ovdánem?

**tɔlɛ* [tɔlɛ] : **tɔlɛn* [tɔlɛn] > *tullâ* : *tuulâ*

**mɔnɛ* [mɔnɛ] : **mɔnɛn* [mɔnɛn] > *maɲe* : *mane*

Olesovdánem VSK maadâtiijpâ mield

C. Kuhes vookaal, kuhes konsonantkuávdáš, om. *ēnnē 'enni'

- VSK kuhes konsonantkuávdáš → täsimolsom III : II
- 1. staavvâl vookaal kukke → 2 st. *ē já *ō > i já u
→ 2. staavvâl vookaal ain uáneeh
- 1. staavvâl vookaal lii uánánâm III tääsi konsonant ovdiibeln
→ taan tiijpâ saaniijn lii tááláá kielâst keevâtlâšvuodâst siämmáa-lágán molsom ko A-tiijpâ â-madduu saaniijn

*sōrmę [sōrme] : *sōrmęn [sōrmęn] > suor'mâ : suo'rmâ

*ēnnē [eañnē] : *ēnnēn [eañnēn] > enni : eeñi

*ā/ō [ǎ/ǫ] : *ā/ōn [ǎ/ǫn] > áldu : ááldu

Olesovdánem VSK maadâtiijpâ miel

D. Kuhes vookaal, uánehis konsonantkuávdáš, om. **mōre* ‘muorâ’

- VSK uánehis konsonantkuávdáš → täsimolsom II : I
- 1. staavvâl vookaal kukke → **ē* já **̄* > *i* já *u* → 2. staavvâl vookaal ain uáneeh
- 1. staavvâl vookaal kukke → ij kuho hiäjus tääsi konsonant ovdiibeln → taan tiijpâ saaniijn iä lah 1. staavvâl vookaal kukkodâhnubástusah

**mōre* [muor̄e] : **mōren* [muoren] > muor̄â : muorâ

**pānē* [pāñē] : *pānēn* [pānēn] > pääñi : pääni

Tááláá kielâst nelji váldutiijpah

VSK maadatijppâ	A		B		C		D	
VSK 2. st. vookaal	* $\underset{u}{e}$	* \bar{e} * \bar{o}	* e	* \bar{e} * \bar{o}	* e	* \bar{e} * \bar{o}	* e	* \bar{e} * \bar{o}
AnK 2. st. vookaal	\hat{a}	$e o$	\hat{a}	$e o$	\hat{a} $i u$	\hat{a} $i u$	\hat{a} $i u$	\hat{a} $i u$

- Konsonantkuávdáá täsimolsom III : II. 1. staavvâl vookaal kukko hiäjus tääsi ovdiibeln. Kuáská \hat{a} -, i - já u -madduid. Om. *lostâ* : *loostâ*, *enni* : *eeni*, *áldu* : *ááldu*.
- Konsonantkuávdáá täsimolsom III : II. 2. staavvâl vookaal jienâduvvoo pelikukken hiäjus tääsi maajeeld. Kuáská e - já o -madduid. Om. *al'me* : *a'lme*.
- Konsonantkuávdáá täsimolsom III : I. 1. staavvâl vookaal kukko hiäjus tääsi ovdiibeln. Kuáská \hat{a} -madduid. Om. *tullâ* : *tuulâ*.
- Konsonantkuávdáá täsimolsom II : I. Ij vokaliij kukkodahnubástuseh (?). Ij sorjo 2. staavvâl vokalist. Om. *muorâ* : *muorâ*, *pääni* : *pääni*, *piŋo* : *pino*.

Vala lasseen

- Kukkom- já uánánemtiijpâ madduuh haamijn, kost kiäjus lii vuáđusämikielâst lasettâm sáánán stavalijd. Kukkomtiijppâ iänäáš talle, ko häämist lii álguáálgust lamaš kulmâ staavvâl, uánánemtiijppâ jis lii lamaš nelji teikkâ eenâb.
 - Haamijn, kost lii III tääsi konsonant, kukkomtiijppâ ij lah šoddâm.
- Oovtâlovo illativist iänäážin *uánánâm kievrâs tääsi*, kost lii maadâtiijpâst sorjohánnáá ain uánánâm konsonant-kuávdáš já kuhes 1. staavvâl vookaal.

Loopân

Ovdâmeerhah tááláá anarâškielâ sujâttemparadigmain:

nom.	<i>áldu</i>	<i>tullâ</i>	<i>pääni</i>	<i>al'me</i>	<i>piŋo</i>
gen./akk.	<i>ááldu</i>	<i>tuulâ</i>	<i>pääni</i>	<i>a'lme</i>	<i>pino</i>
ill.	<i>ááldun</i>	<i>tuulân</i>	<i>pááñán</i>	<i>aalman</i>	<i>piŋon</i>
lok.	<i>ááldust</i>	<i>tuulâst</i>	<i>päänist</i>	<i>al'meest</i>	<i>piinoost</i>
abess.	<i>á'lduttáá</i>	<i>tulâttáá</i>	<i>pänittäá</i>	<i>a'lmettäá</i>	<i>pinottáá</i>
ess.	<i>áldun</i>	<i>tullân</i>	<i>päännin</i>	<i>al'men</i>	<i>pinnoon</i>
part.	<i>áldud</i>	<i>tullâd</i>	<i>päännid</i>	<i>al'med</i>	<i>pinnood</i>

 = kievrás tääsi

 = hiäjus tääsi

 = uánánâm kievrás tääsi

 = kukkomtijppâ

 = uánánemtijppâ